

VIBIUS SEVERUS, SPECULATOR PONTIC

Numele lui Vibius Severus, speculator ponticus, îl citim pe o placă de marmură, de 0,93 m înălțime, 0,57 m lățime și 0,135 m grosime, din colecția doctorului Horea Slobozianu din Vasile Roaită. Găsită probabil în Constanța, ea prezintă un monument funerar cu relief și cu inscripție de 6 rînduri, în limba greacă.

Relieful nu s-a păstrat decît în parte : monumentul crăpat în două, este spart în partea de sus ; dar ne-a rămas suficient ca să ne putem da seama de semnificația reliefului (v. fig. 1). Inscripția greacă este încoronată de un relief de 0,10—0,12 m înălțime, într-un cîmp adîncit de 4—6 cm și încadrat, la dreapta și stînga, de două coloane cu profil bogat în partea de jos.

Relieful ne arată un vehicul cu patru roți, tras de un animal de tracțiune, a cărui speță nu este ușor de precizat. Vehiculul este o căruță, un car mic, pentru transportul de persoane, *μαξα, ἀπήνη* în limba greacă, *vehicolum, plaustrum* (și *plostrum*), *carrus* (cu forma secundară *carrum*), *carruca, carpentum, currus* și *raeda*, în limba latină¹. De la această căruță nu vedem decît două roți de pe o latură, aproape egale ; ele nu sînt pline (*tympana*), ci au cîte nouă spițe, prinse între butuc și ciolane. Butucul este relativ mic, subțire. Roțile se găsesc la distanțe potrivite, una lîngă cealaltă. Nu se vede nici o urmă care ar putea trăda intenția sculptorului de a ne arăta, măcar în perspectivă, roțile de pe cealaltă latură. Este o schiță cu totul rudimentară² a celor două roți ale căruței, de la care nu vedem decît loitra de sus, cu cîte o ridicătură în partea dinapoi și în cea dinainte. Este o căruță cu coș și cu o posibilitate de a șede, dinapoi și dinainte.

¹ Vezi Georges Lafaye, DA, IV, 1, p. 504 și urm., s.v. *Plaustrum*.

² Ne gîndim la cea mai veche imagine a unei căruțe cu două roți de pe vasele din mileniul al IV-lea (cam de pe la 3500 î. e.n.) din Tell Halaf, și în general la car și căruță în civilizațiile străvechi din țările de pe Eufrat și Tigru, la sumerieni-akkadieni. Vezi Bedrich Hrozný, *Die älteste Geschichte Vorderasiens u. Indiens*, p. 35, 47, 67, 77, 112 și urm. și 132. Despre carul hathiților, *ibidem*, p. 139 și 165, al churriților-hyksosî, tot acolo, p. 151. Nu cunosc decît titlul lucrării-dizertație a lui G. Brunnhuber, *Der vierrädrige Wagen in Vorzeit und Antike*, Diss., Viena, 1952.

Animalul de tracțiune este cît se poate de rău schițat. Nu știm dacă avem aci un cal, măgar sau catîr, sau bovină. Picioarele ar trebui să precizeze speța : cele dinainte sînt de factură rigidă, mai ales cel stîng, cel drept fiind ridicat și îndoit de la genunchi, astfel că se poate spune că artistul a încercat să indice o mișcare a animalului și să-l caracterizeze. După copită și chișită nu tocmăi redusă, după încheietură între copită și chipotă, animalul din relief ar putea fi un cal. Capul cu gîtul și coama nu ni s-a păstrat, așa încît nu cunoaștem nici forma nici lungimea gîtului, nici felul coamei. Dacă ni se păstrau capul, gîtul și coama, aveam mai multă siguranță că animalul înhămat la căruță din relief nu este un catîr, nici un măgar și nici un bou, cum l-ar califica coada lungă, subțire și răsucită. Relieful animalului de tracțiune este cît se poate de nereușit³, de factură neindeminatică : artă provincială în decădere. Nici o urmă de harnașament nu se vede în relief. Am putea crede că vehiculul era tras de doi cai, dar nici un rest nu ne permite să afirmăm aceasta, căci artistul nici nu a încercat să schițeze un al doilea cal, în spatele celui din față.

Acest relief compus din căruță și cal avea să prezinte personajul de care, din punct de vedere al funcției sale, se ocupă inscripția de mai jos. Relieful acesta este un fel de carte de vizită a lui, arată un atribut al funcției pe care o deținea cel pomenit în acest monument funerar.

O căruță trasă de trei catîri în relief cu trei persoane îmbrăcate, în căruță, este reprezentată pe monumentul funerar al speculatorului legiunii VII Cl., L. Blassius Nigellio, găsit în Viminacium (Kostolaci), azi în Muzeul din Belgrad⁴. Din Suetoniu⁵, rezultă că speculatorii aveau la dispoziție o căruță cu animale de tracțiune necesare, ca să-și îndeplinească mai prompt misiunea.

Literele din inscripția greacă, de sub relief, sînt înalte de 0,04 m și sînt în jumătatea întii, foarte îngrijit săpate, mai puțin în cea de a doua jumătate, unde sînt mai îndesate și mai neregulate. Literele aplicate trădează tendința expresă spre forme cursive și pot aparține sfîrșitului secolului al II-lea, dar mai degrabă jumătății întii a sec. al III-lea e. n. Caracterul lor paleografic ne îndreaptă spre epoca imperială tîrzie : E și Σ au forme rotunde, lunare ; Ω, formă cursivă, tîrzie ; litera Ξ este formată din cinci bare scurte, nu toate egal de lungi ; litera P, cu bucla mică și ridicată mai sus ; litera Π cu două haste paralele, egal de lungi. Forma literei M din cuvîntul μνῆμης (rîndul 6) nu dovedește de loc grija lapidului pentru gravarea literelor. Litera inițială din acest cuvînt este cît se poate de nereușită ; ea are cele două bare exterioare mai puțin drepte și paralele, iar unghiul din mijloc nu este așezat la capătul de sus al barelor exterioare,

³ Ne gîndim la caii din reliefurile cu procesiunea Panateneelor de pe Partenon. la caii din scenele vaselor cu figurioși, Reinhardt Lulies, *Zur boiotischen—rotfigurigen Vasenmalerei*, AM, 65, 1940, p. 1—27 și pl. 8 ; 10/1 ; 18/1 ; 19/1 și 2 ; 21/1 ; 24/2 ; sau la caii de pe relieful votiv publicat de O. Walter, AM, 65, 1940, p. 149, pl. 61. Ce distanță între reliefurile acestea și relieful nostru ! Nu cunosc decît după titlu lucrarea lui Ed. Delebeque, *Le cheval dans l'Illiade, suivi d'un lexique du cheval chez Homère et d'un essai sur le cheval préhistorique*, Paris., Klincksieck, 1951.

⁴ CIL, III, 1, p. 264, nr. 1650 și CIL, III, Suppl. 2, p. 1021, ad nr. 1650. Mulțumesc t. ov. prof. Iorgu Stoian că mi-a atras atenția asupra inscripției ILS, I, p. 477, nr. 2378.

⁵ C. Caligula, 44.

ci mai jos, la dreapta, aproape la mijlocul barei exterioare. Litera Y are cele două brațe puțin curbate; litera Φ are cercul mic și hasta verticală mai lungă și înaltă decât celelalte litere. Litera X are hasta a doua, sus, puțin îndoită. Ω din cele trei dativae ale inscripției noastre nu are un *iota adscriptum*. Din cuvântul care arată funcția defunctului, este omisă vocala Y între literele K și A. Astfel de forme sincopate se găsesc destul de des în inscripții grecești⁶. Numele grecesc Hipparchos este scris numai cu un singur Π. Tot cu un singur Π se scrie des și numele Philippus în inscripții latine⁷.

Litera V, cu care începe numele Vibius, este exprimată în această inscripție prin literele O și Y; a doua oară, la numele Severus, este exprimată însă numai prin Y. Vocala I a primei silabe din numele latin Vibius este exprimată prin diftongul EI. Transcrierea în limba greacă a numelui latin Vibius se face, la fel ca în inscripția noastră, și în altă parte⁸. Vibius Salutaris se transcrie prin Οὐβίος Σαλουάρτιος⁹. De asemenea transcrierea numelui Severus în limba greacă se face și în alte inscripții¹⁰ tot ca în inscripția noastră. Mai des se transcrie în forma Σεούρω¹¹. Găsim și transcrierea Σεβήρω¹².

Vîrsta defunctului este de 26 de ani, indicată prin literele grecești KC.

Inscripția compusă din șase rînduri, ocupă ceva mai mult din jumătatea suprafeței netezite a plăcii. Restul plăcii este nescris și netezit, afară de partea de lîngă capătul de jos, care este foarte sumar lucrată.

În traducere, inscripția sună: „Lui Vibius Severus, speculator pontic, de 26 de ani, frații Alexandros și Hip(p)arhos, pentru aducere aminte”.

Titularul acestui monument funerar, Vibius Severus, este după numele fraților săi—care i-au ridicat această piatră funerară cu relief și inscripție—un grec; intrat în serviciul armatei romane, el s-a romanizat, schimbîndu-și numele.

Ce l-a făcut pe defunct să-și ia numele de Vibius Severus?

Prenomenul de Vibius îl găsim foarte des în onomastica latină. *Prosopographia imperii romani sec. I, II, III* ne dă nu mai puțin de 38 nume cunoscute în istoria epocii imperiale din secolele I, II și III¹³. În secolul al III-lea, doi împărați poartă numele de Vibius: C. Vibius Trebonianus Gallus (251—253 e.n.) și C. Vibius Afinius Gallus Veldumnianus Volusianus (251—253)¹⁴.

⁶ Vezi CIL, III, 1707, 1381, 56, 36, 8113, 12270.

⁷Cf. poplo din inscripția latină din Callatis, publicată în „Dacia”, III—IV, 1927—1932, p. 456 și urm.

⁸ Vezi Paulus de Rhoden et Hermannus Dessau, *Prosopographia imperii romani sec. I, II, III*, pars III, 1898, p. 425, nr. 377.

⁹ Vezi *Prosopographia*, s.v.; la Suidas, *Lexicon*, ediția Thomas Gaisfordus et Godofradus Bernhardt, I, 1853, nota 10, avem pentru Vibius Crispus scrierea Βέβιος Κρίσπος.

¹⁰ R. Cagnat, *Inscriptiones graecae ad res romanas pertinentes*, I, 688, 753.

¹¹ *Ibidem*, I, 559, 669, 719, 741, 766, 772, 1471; vezi și Ioh. Papastavru, *Amphipolis* („Klio”, Beiheft 37), p. 92.

¹² R. Cagnat, *op. cit.*, I, 787.

¹³ *Prosopographia*, III, p. 418, nr. 376.

¹⁴ *Ibidem*, III, 1898, p. 418 și urm., nr. 375—408; numele feminin Vibia apare de 20 de ori: *Prosopographia*, III, p. 429 și 430, nr. 409—418.

Transcrierea textului inscripției este următoarea :

Οὐεῖβλω Σευήρω
σπεκλάτωρ πον-
τίκω ἔτων κς'
οἱ ἀδελφοὶ Ἀλέξαν-
δρος καὶ Ἰπαρχος
μνήμης χάριν

Numele de Severus, frecvent în onomastica romană, s-a răspândit mai mult în imperiul roman, de la urcarea pe tron a împăratului L. Septimius Severus¹⁵, originar din Africa, și a dinastiei sale. Numele acestui împărat ca și ale celor doi fii ai săi, Caracalla și Geta, ar putea servi drept indiciu, destul de vag, ce-i drept, pentru datarea inscripției noastre de la începutul pînă spre mijlocul secolului al III-lea al e.n.

După Septimius Severus și fiii lui, mai poartă numele de Severus împărații Severus Macrinus (între anii 217—218), Severus Alexander (222—235) și Flavius Severus (305—307).

Funcțiunea lui Vibius Severus, pe care frații lui o scot în evidență, cu atîta insistență, în acest monument funerar cu relief și inscripție, este aceea de σπεκλάτωρ Ποντικός, în forma ei sincopată¹⁶, cu omiterea literelor OV între K și Λ. Înțelesul inițial al cuvîntului latin speculator, îl găsim la Varro, *De lingua latina*, VI, 82 : „*Speculator quem mittimus ante ut repisciat quae volumus*”. Înțelesul acesta se aproprie în faza aceasta inițială de cuvîntul explorator, după cum ne informează F. Lammert¹⁷. Mai tirziu, cuvîntul speculator ajunge să însemne „informator, spion”, în limba germană „Späher, Kundschafter, Spion”, întrebuițat așa și în chestiuni dinafara sferei militare, de război. Speculatorul activează mai mult izolat, secret, cu rutină și adeseori cu vicleșug, spre deosebire de explorator, care procedează în detașamente-grupuri, ceea ce nu înseamnă că speculatorul nu putea să fie întrebuițat și în colective.

În epoca imperială, *speculatores*, ca formație independentă specială, se găsesc în *praetoriae cohortes*, atașați împăratului, ca un fel de sentinelă personală a lui. În provincii îi întîlnim în serviciul (*officium*) generalilor-comandanți de diferite corpuri de armată, după cum ne informează R. Cagnat¹⁸. Speculatorii pretorienii, grupați poate la început într-un *numerus* aparte și cu funcțiuni mai mult polițienești¹⁹, au putut să fie constituiți într-un corp aparte și puși sub ordinele unor ofițeri speciali²⁰. După Domaszewski²¹, speculatorii făceau parte integrantă din cohortele pretoriene, cu 24 de speculatori pentru fiecare cohortă, așa încît numărul lor se ridica la 288, sau la cifra rotundă de 300.

¹⁵ *Prosographia*, III, p. 232, nr. 444—455; numai la nr. 455 sînt 91 de nume; vezi și ILS., III, 1, p. 241 și 242, s.v. Severus.

¹⁶ Forme sincopate se găsesc și la cuvîntul *specularius*, ILS, I, nr. 1778 și 1779.

¹⁷ RE, seria a II-a, III, p. 1583 și urm. s.v. *speculatores*.

¹⁸ DA, IV, 2, p. 1422.

¹⁹ Marcel Durry, *Les cohortes prétoriennes*, Paris, Boccard, 1938 (Bibl. des écoles françaises d'Athènes et de Rome, fasc. 146), p. 199, nota 3.

²⁰ R. Cagnat, *loc. cit.*, IV, 1, p. 632, s.v. *praetoriae cohortes, praetoriani milites*, p. 638.

²¹ După R. Cagnat, *loc. cit.*, p. 637.

În provincii, în fiecare legiune se găseau 10 *speculatores*, câte unul pentru fiecare cohortă. Acești speculatori aveau gradul de *principales*, fruntași, respectiv subofițeri, plasați între soldații de rînd și centurioni.

Fig. 1

Speculatorii din două sau mai multe legiuni se puteau asocia pentru formarea unei reuniuni, cu localul lor de întâlnire și de distracție (așa-numita *schola*)²². Speculatorii făcînd serviciul în suita împăratului sau în aceea a guvernatorului-comandant de armată, și fiind întrebuințați adeseori pentru servicii și misiuni speciale, cum era aceea de curier apoi și aceea de

²² Vezi CIL, II, 3524, cu *schola* speculatorilor din cartierul general din Aquincum.

executarea condamnăților, era natural ca ei să fie socotiți drept trupă aleasă. Speculatorii stăteau în legătură strinsă cu cohortele pretoriene în care au fost vărsați pe vremea împăratului Traian. Aceasta se explică prin analogia dintre atribuțiile acestor două servicii²³.

Cohortele pretoriene, al căror număr variază între 9—12, pentru a rămâne apoi 10, după reorganizarea militară din vremea împăratului Diocetian²⁴, pînă la desființarea lor de către Constantin Cel Mare, în anul 312 al e.n.²⁵, deci de-a lungul a trei secole, erau compuse din oameni aleși din legiuni și aveau ca misiune proprie apărarea persoanei împăratului sau a generalului-comandant și îndeplinirea la început a unor funcțiuni polițienești, pentru ca apoi să îndeplinească un rol militar și la urmă și un rol politic²⁶.

Pentru formația speculatorilor era nevoie de o selecție, sub raportul prestanței fizice, intelectuale, sociale și culturale.

Împăratul Septimius Severus a venit cu o reformă radicală a cohortelor pretoriene, care pînă la el erau de formație militară, mai mult italică. O dată cu licențierea pretorienilor vechi, au fost completate rîndurile cu provinciali. Prin reforma aceasta va fi fost atinsă și situația speculatorilor. Se vorbește în legătură cu această reformă de o „barbarizare” a armatei. Mai potrivit este termenul întrebuițat de A. Passerini²⁷ și de Maurice Besnier²⁸, de „provincializare” a armatei. Este vorba de angajarea în corpurile de elită ale armatei romane, prin selecție, a celor din provincie, în special din părțile Pannoniei, din Illyria, Thracia și din părțile dunărene²⁹.

O dată cu primenirea cadrelor armatei, vor fi intrat în rîndurile pretorienilor și ale speculatorilor elemente mai alese de cultură romană și elenă, superioare infanteriei și cavaleriei. În felul acesta va fi intrat în formația speculatorilor și Vibius Severus, grec de origine, după numele fraților săi Hipparhos și Alexandros, tînăr capabil și de încredere.

Serviciul de speculator era fără îndoială mult rîvnit. El era la fel cu acela din cohortele pretoriene, unde solda mărîtă, donativele, durata mai scurtă a serviciului și apropierea de împărat sau de generalul-comandant, erau puncte de atracție pentru tinerii capabili și obligați de a purta armele.

Vîrsta la care va fi intrat Vibius Sever în serviciul armatei nu poate fi precizată. În legiuni intrau tinerii în medie de 20 ani; dar vîrsta varia între 13—26 ani.

După inscripțiile păstrate, în rîndurile speculatorilor se putea intra la 17 și la 19 ani. După Passerini, cei mai mulți tineri intrau la 18—20 de ani³⁰, așa că Vibius Severus va fi avut la activul său, în anul morții, 6—8 ani de serviciu în armata romană, dintre care cel puțin patru ani la preto-

²³ A. Passerini, *Le coorte pretoriene*, 1940, p. 71.

²⁴ *Ibidem*, p. 48 și urm.

²⁵ *Ibidem*, p. 67.

²⁶ *Ibidem*, p. 113.

²⁷ *Ibidem*, p. 183 și 109.

²⁸ La G. Glotz, *Histoire générale. Histoire ancienne. Troisième partie, Histoire romaine*, tom. IV, 1, p. 40.

²⁹ Passerini, *op. cit.*, p. 171, 180 și urm.

³⁰ *Ibidem*, p. 145 și 146.

rieni³¹. Cum intrarea în cohortele pretoriene era condiționată de celibat, speculatorul Vibius Severus, tânăr la 26 de ani, va fi fost necăsătorit³².

Dar Vibius Severus este numit *speculator ponticos*. Acest calificativ din inscripția noastră apare pentru prima dată. Atributul *Ponticos* este derivat din cuvântul Πόντος, mare, și mai pregnant de Pontos Euxei-nos, adică Marea Neagră. Cuvântul *Ponticos* se referă la Marea Neagră, dar și la litoralul Mării Negre și apoi la Pontos, domnia lui Mithridates VI Eupator, din Asia Minoră, dintre Bithynia și Armenia³³.

Titlul de *speculator ponticos* al lui Vibius Severus ar putea să fie interpretat în sensul că Vibius Severus a fost angajat, ca informator, la flota romană din Marea Neagră. Pe mare se găseau vase, numite *naves speculatoriae*³⁴, care făceau serviciul de informație al flotei, așa cum îl făceau *speculatores* în armată. Dar interpretarea termenului *speculator ponticos*, ca angajat în serviciul flotei, nu se poate susține. Ce rost ar fi avut relieful cu căruța trasă de un cal pe monumentul funerar al lui Vibius Severus, dacă acesta activa la o unitate din flotă romană din Marea Neagră? În locul căruței cu un cal, relieful trebuia să ne arate o navă, un vas sau o parte din navă, cum ar fi ciocul corăbiei, prora sau pupa. De altfel M. Durry³⁵ arată că prora era una dintre insignele speculatorilor. Ni se pare mai probabil că atributul *Ponticos*, în legătură cu funcțiunea de speculator a lui Vibius Severus, arată regiunea în care activa Vibius Severus. În înțelesul acesta găsim ποντικὸν ἔθνος într-o inscripție pentru Orontas, fiul lui Ababos din Olbia³⁶. *Civitas Pontica Tomitanorum*, citim la Dessau³⁷.

Cuvântul *Ponticos* trece de la o indicație geografică și la nume de persoane. Găsim cognomenul de *Ponticos* la acel Aur. Ponticus E., pe care-l numește o inscripție din Histria, publicată, de D.M. Pippidi³⁸.

În *Prosopographia imperii romani*, III, p. 32, nr. 587, găsim pe Ponticus, *poeta amicus Propertii et Ovidii*³⁹. Tot aici⁴⁰ avem două persoane cu numele Vibius Severus. Cel dintîi este prietenul lui Plinius. Unui Vibius Severus îi adresează Plinius epistolele 3, 18 și 4, 28. Al doilea este *cognatus Domitiae Domitianae, clarissimae feminae, trater Vibii Cominiani Valerii Pii*. De o identificare a lui Vibius Severus din inscripția noastră cu unul din acești doi Vibii Severi, nu poate fi vorba.

³¹ După M. Durry, *loc. cit.*, p. 191, abia în al 5-lea an pretorianul putea trece la *speculatores*.

³² A. Passerini, *op. cit.*, p. 140.

³³ Vezi și Henricus Stephanus, *Thesaurus linguae graecae*, VI, sp. 1476 și 1477, s.v. Πόντος; vezi și ILS, III, 2, p. 637, s.v. Pontus.

³⁴ Lammert, *loc. cit.*, p. 1584.

³⁵ *Op. cit.*, p. 199, nota 3.

³⁶ R. Cagnat, *Inscriptiones graecae ad res romanas pertinentes* p. 281, nr. 859, r. 3 : Καὶ σύνπαντος τοῦ Ποντικῶν προπαισέσαντος ἔθνεος; cf. ILS, I, nr. 2884 și nota 3 [n (atione) P(onticus?)].

³⁷ ILS, nr. 1465. *Classis Pontica*, ILS, I, 1327 și III, 1. p. 475; *vezilationes Ponticae*, ILS, I, p. 544, nr. 2747.

³⁸ SCIV, VI 1954, 1—2, p. 93, nr. 6, r. 21.

³⁹ Cf. *Prosopographia*, III, și 588; vezi numele *Ponticos* la Henricus Stephanus, *op. cit.*, VI, sp. 1474 sub Pontikos, și numele *Ponticos*, tot acolo, sp. 1474 și 1475.

⁴⁰ *Prosopographia*, III, p. 425, nr. 401 și p. 426, nr. 402.

Vibius Severus din inscripția noastră este un tânăr, grec de origine, probabil din Tomis, care, mîndru de cariera sa, căci *speculatores* erau din rîndul pretorienilor, *hommes d'élite dans un corps d'élite*⁴¹, își alesese aceste nume pentru că erau nume cu răsunet în lumea și vremea aceea.

Lexicograful Suidas din secolul al X-lea al e. n.⁴² explică cuvîntul *speculator* prin cuvîntul *δορυφόρος*, adică purtător de lance. Aceasta înseamnă că lancea era un atribut al funcțiunii speculative. Speculatorii erau înarmați; în afară de lance mai purtau un coif cu apărătoarea de față și de gît, cu platoșă și spadă; purtau o manta atîrnată pe umărul drept⁴³, aveau deci o uniformă a lor.

Dintr-un pasaj al lui Suetoniu rezultă că aveau o încălțăminte specială, căci el spune că împăratul Caius obișnuia să poarte cîteodată *speculatoria caliga*⁴⁴.

După Durry⁴⁵, speculatorii erau călări. Din monumentul nostru rezultă că ei făceau serviciul cu căruța.

Cuvîntul *speculator*⁴⁶ a intrat apoi în limbajul și serviciul eclesiastic, unde avea mai multe înțelesuri⁴⁷.

Dicționarul grec-francez M.A. Bailly, p. 1776, ne dă pentru *σπεκουλάτωρ* explicarea „*soldat chargé de la garde des prisonniers—lat. speculator*” și citează N.T. Marc, cap. 6, 27. Henricus Stephanus⁴⁸, ne arată pe speculator ca soldat însărcinat cu executarea condamnaților.

Speculator este un cognomen într-o inscripție publicată de Dessau⁴⁹.

Cum se explică prezența la Tomis a unui speculator? Vibius Severus se găsea, probabil, în serviciu în Tomis, cu un detașament de pretorienii⁵⁰, în legătură cu campaniile și călătoriile unui împărat, de exemplu ale lui L. Septimius Severus care prin anii 193—194 a fost prin părțile Traciei și Asiei Minore⁵¹, între 197—199 prin Orient⁵², sau ale lui Caracalla, care între anii 214—217⁵³ a avut complicații războinice în Orient, sau ale lui Alexander Severus (222—235), în campania sa din Orient, Persia și Armenia⁵⁴, sau ale altor împărați, ca Pupienus și Balbinus, Gordian III, Filip Arabul și Decius, C. Vibius Trebonianus Gallus și Volusianus.

⁴¹ M. Durry, *op. cit.*, p. 108.

⁴² Ed. Thomas Gaisfordus et Godofredus Berhardy, II, 1853, s.v., p. 869.

⁴³ R. Cagnat, *DA*, IV, 1, p. 639.

⁴⁴ Caligula, 52.

⁴⁵ M. Durry, *op. cit.*, p. 110.

⁴⁶ A nu se confunda cu *spiculator*, care este în legătură cu latinul *spiculum*, spin, virf, ghimpe, săgeată, lance. K.E. Georges, *Lat.—deutsches Wörterbuch*, II, s.v. *spiculator* îl traduce prin *Scharfrichter*.

⁴⁷ Du Gange, *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, tom. VII, 1886, p. 549 și urm., s.v. *speculator*.

⁴⁸ *Thesaurus linguae graecae*, VII, 1848—1851, sp. 575.

⁴⁹ ILS, I. 1892, p. 338, nr. 1578.

⁵⁰ Cf. prezența în insula Andros a unui *evocatus Augustorum*, cu numele M. Aur. Rufinus și a trei soldați pretorienii Fl. Clarinus, Aelius Messius și Aur. Iulianus, care au ridicat un *speleum* în onoarea lui Mithras, la Th. Sauciuc, *RM*, XXV, 1911, p. 263 și urm.

⁵¹ M. Besnier, *loc. cit.*, IV, 1, p. 18.

⁵² *Ibidem*, p. 24.

⁵³ *Ibidem*, p. 74 și urm.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 105 și urm.

Acest monument funerar este important prin faptul că ne dă informații cu privire la procesul de romanizare al unui cetățean grec de pe meleagurile noastre și ne aduce la cunoștință, pentru prima oară, existența unui speculator pontic pe litoralul Mării Negre din țara noastră. La *speculatores*, cunoscuți și numiți după diferite legiuni și armate⁵⁵, după provincie⁵⁶ și împărat⁵⁷, se adaugă și speculatorul nostru pontic.

TEOFIL SAUCIUC-SĂVEANU

ПОНТИЙСКИЙ СПЕКУЛЯТОР ВИБИЙ СЕВЕР

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

На мраморной доске из коллекции д-ра Хория Слобозиану (Василе Роайтэ), вероятно, найденной в Томисе, рельефно изображена четырехколесная колесница с одним конем и начертана греческая надпись из 6 строк. Изображение рудиментарно; это произведение провинциального искусства периода упадка.

Перевод надписи следующий: «В память понтийского спекулятора Вибия Севера брата Александра и Гип(п)арха».

Этот надгробный памятник конца II в. или первой половины III в. н. э. имеет большое значение; он отражает момент процесса романизации в греческой среде и впервые сообщает о существовании понтийского спекулятора.

VIBIUS SEVERUS «SPECULATOR» PONTIQUE

(RÉSUMÉ)

Une plaque de marbre appartenant à la collection du docteur Horia Slobozianu, à Vasile Roaită, probablement découverte à Tomis, porte, en relief, un char à quatre roues, tiré par un cheval et une inscription hellénique de six lignes. Le relief rudimentaire, dénote un art provincial en décadence.

La traduction de l'inscription est la suivante : «A Vibius Severus, «speculator» pontique, les frères Alexandros et Hip(p)archos à sa mémoire».

Ce monument funéraire, de la fin du IIe ou de la première moitié du IIIe siècle, est important du fait qu'il permet de saisir un moment du processus de romanisation en un milieu grec et qu'il est le premier à mentionner l'existence d'un *speculator* pontique.

⁵⁵ ILS, I, nr. 2372.

⁵⁶ *Ibidem*, I, nr. 2374.

⁵⁷ *Ibidem*, I, nr. 2636 și nota²; III, p. 473.

